

10. Обучение иностранным языкам. Материалы для специалиста образовательного учреждения. – М., 2003. – С. 192.

11. Тарнопольський О. Б. Експериментально-інтерактивне навчання іноземної мови у немовних ВНЗ: сутність підходу / О. Б. Тарнопольський. // Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти на сучасному етапі. Міжпредметні зв'язки. Наукові дослідження. Досвід. Пошуки : зб. наук. праць. – Х. : Харків. нац. ун-т ім. В. Н. Карамзіна, 2010. – Вип. 17. – С. 125–133.

12. Тарнопольський О. Б. Методика навчання іншомовної мовленнєвої діяльності у вищому мовному закладі освіти / О. Б. Тарнопольський. – К. : Фірма «ІНКІС», 2006. – 248 с.

РЕЗЮМЕ

М. А. Гупал. Роль мотивації в изучении иностранного языка студентами неязыковых специальностей высших учебных заведений.

В статье рассмотрено понятие «мотивация» и ее разновидности (перспективная, процессуальная, позитивная, негативная), сделана попытка анализа особенностей мотивов, определена роль мотивации в оптимизации учебного процесса и создании эффективной методики формирования коммуникативной компетенции у студентов неязыковых специальностей высших учебных заведений.

Ключевые слова: мотивация, профессиональная направленность, иноязычная коммуникация, перспективная мотивация, процессуальная мотивация, аффилиация, позитивная мотивация, негативная мотивация.

SUMMARY

M. Gupal. Role of motivation in foreign languages' learning of students of non-linguistic specialities of higher educational establishments.

In the article the concept of «motivation» and its varieties (perspective, procedural, positive, negative) are considered, done the attempt of analysis of motives' features, determined the role of motivation in the educational process optimization and creation of effective method of forming communicative competence of students of non-linguistic specialities of higher educational establishments.

Key words: motivation, professional orientation, foreign communication, perspective motivation, procedural motivation, affiliation, positive motivation, negative motivation.

УДК 378.14:371.214.43:371.13:8

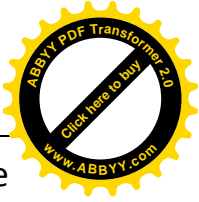
В. А. Захарова

Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка

СПЕЦКУРС І ЙОГО РОЛЬ У НАУКОВО-МЕТОДИЧНІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ-СЛОВЕСНИКА

У статті розглянуто роль спецкурсу з української літератури у фаховій підготовці студента-філолога. порушено питання про введення до навчального плану спеціальності «українська мова та література» спецкурсу за творчістю письменника Григора Тютюнника.

Ключові слова: спецкурс, письменник-новеліст, студенти-філологи, аналіз твору, художньо-стильові особливості, українська література.

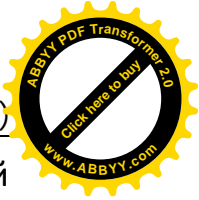
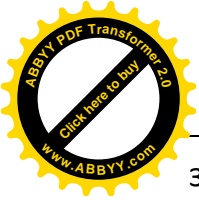

Постановка проблеми. Останнім часом спостерігається значне посилення інтересу вчених до найрізноманітніших аспектів проблеми дослідження національної ідентичності письменства, особливостей індивідуального стилю митців. Тому викладачі вищої школи та вчителі-філологи мають якнайповніше використовувати виховний потенціал літератури, вивчати літературу в контексті етнічної культури, формувати етнокультурну компетентність студента та школяра. Поділяємо думку О. Семеног, яка в динамічному сьогоднішньому зосереджує увагу на такій діяльності, що «вимагає постійної копіткої розумової праці, умінь інтерпретувати концепції і теорії, творчого осмислення аналізованого матеріалу, прагнення до саморозвитку» [5, 5]. Словеснику потрібно поставити на службу цій меті насамперед творчість українських письменників. Щодо цього надзвичайно цікавою особистістю, на наш погляд, є Григор Тютюнник – письменник, який посідає чільне місце в історії української літератури. З огляду на це констатуємо **актуальність теми дослідження**, яка останнім часом змінила акценти та змусила критиків і літературознавців шукати відповіді на питання, що стосуються визначення художньо-естетичних домінант життєтворчості письменника.

Аналіз актуальних досліджень. У педагогічній науці майже не розроблена проблема з'ясування ролі спецкурсу в науково-методичній підготовці студента-філолога – майбутнього вчителя літератури. У центрі уваги викладача літературознавчих дисциплін – постать Григора Тютюнника, про унікальний таланти якого не припиняють писати літературознавці та критики.

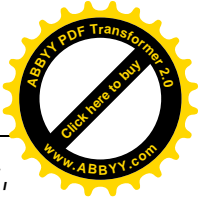
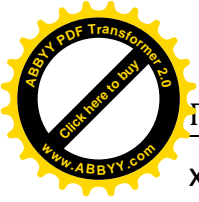
Мета статті – довести ефективність введення до навчального плану спеціальності «українська мова та література» спецкурсу з української літератури за творчістю письменника Григора Тютюнника. Послугуємося тим, що пріоритетним завданням викладача української літератури у вищій школі є виховання національно свідомого читача з творчим мисленням, гуманістичним світоглядом, формування естетичних смаків засобами художнього слова та вироблення вмінь поцінувати твори літератури як мистецтва слова. Ці завдання можуть бути реалізовані шляхом ознайомлення з творчою спадщиною письменника Гр. Тютюнника та скрупульозної роботи над текстами його творів.

Виклад основного матеріалу. Українська література як навчальний предмет і мистецтво слова містить у собі потужний заряд духовної енергії, здатної активно впливати на молоду людину. Саме література завдяки художньому слову передає від покоління до покоління загальнолюдські художні надбання, формує гуманістичний світогляд, інтелект, творчі

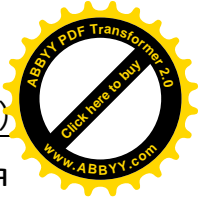
здібності особистості. Отже, рідна література як предмет вивчення у вищій школі та середніх навчальних закладах має виконувати передусім естетичну та виховну функції, адже кожен художній твір, запропонований програмою, не лише відображає складний світ людських взаємин, внутрішній світ людини, а й формує українського громадянина, високоморальну особистість, естетично розвинену, здатну правильно поцінувати вершинні твори літератури.

Поділяємо слушні рекомендації відомого науковця Ніли Волошиної: «Він (викладач, учитель) мусить нести Богом послану йому місію: художнім словом сіяти в душах дітей добро, правду, милосердя, очищати їх від скверни» [1, 3]. Беззаперечною є істина, що саме література була й залишається основним предметом, що прищеплює, розвиває і спрямовує свідомість молодого покоління. Аналіз художнього твору, що здійснюють студенти-філологи на практичних заняттях, має викликати в майбутніх учителів-словесників задоволення від спілкування з мистецтвом слова та виробити естетичні смаки. Завдання викладача вищої школи вбачаємо в поверненні втраченого престижу національній літературі, у кваліфікованій підготовці студентів до виконання обов'язків учителя-словесника. Цю роль може виконати спецкурс, присвячений вивченню творчості Гр. Тютюнника, а саме «Художньо-стильові доміанти творчості Григора Тютюнника», який розглядаємо як ефективний засіб формування науково-методичної компетенції студентів. Курс може бути побудований із лекційних та практичних занять, самостійної роботи студентів під керівництвом викладача. На практичних заняттях здійснюється аналіз текстів письменника з метою розкриття його творчої індивідуальності. Студенти повинні знати основні тенденції розвитку літературного процесу другої половини ХХ століття, найважливіші відомості про життєвий і творчий шлях письменника Григора Тютюнника, сюжети його творів, їх естетичне та загальнолюдське значення, характерні особливості індивідуального стилю митця, оцінку вивчених творів, уміщену в літературно-критичних статтях. Студенти повинні вміти аналізувати твір з урахуванням його художньої специфіки та значущості, визначати рід, жанр та основну проблематику творів, художню роль елементів сюжету, композиції, системи образів, характеризувати та зіставляти героїв, визначати авторське ставлення до героїв та подій твору, обстоювати власну точку зору у процесі полеміки, звертатися до суміжних мистецтв. Студенти у процесі вивчення курсу повинні: усвідомити сутність художнього образу як форми мислення; засвоїти багатство асоціативно-образної, фонетичної, синтаксичної та стилістичної палітри письменника; набути навичок аналізу прозового тексту, його сюжету та композиції; навчитися з'ясувати жанрово-родову структуру

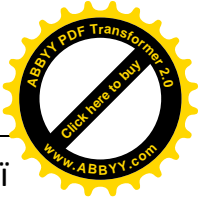
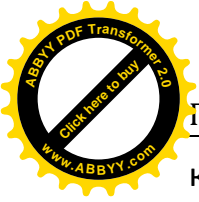

художнього твору. Визначним фактором у формуванні завдань курсу, відборі й розподілі змісту, видів та форм занять стала орієнтація на європейську систему освіти, що спрямована на підготовку конкурентоспроможного фахівця з вищою освітою. Тому пріоритетним завданням під час опанування курсу стало зорієнтувати студентську аудиторію на самостійну навчально-пізнавальну діяльність. Мета курсу також полягає у формуванні вмінь: інтерпретувати художню літературу як засіб пізнання світу, її здатність цілісно охоплювати дійсність і «матеріалізувати» думки та емоції, увиразнювати їх у свідомості митця та реципієнта, типізувати в образі суспільні явища з метою формування у студентів розуміння гносеологічної та естетичної функцій літератури; критично і творчо використовувати теоретичні праці з питань розвитку літератури, художні тексти різних жанрів і стилів, з'ясовувати особливості вираження літературою специфічно національних рис народу, його менталітету, а також загальнолюдських духовних вартостей; інтерпретувати вплив художньої літератури на формування національної свідомості з метою вироблення розуміння комунікативної функції літератури, її здатності виконувати важливі суспільні функції; аналізувати чинники, що формують цілісність твору з метою прищеплення студентам та школярам уміння мікроаналізу твору, навичок виявлення авторської позиції, форм присутності автора в тексті; характеризувати поняття літературний процес та інтерпретувати такі поняття, як художній текст, творчість письменника, літературна доба.

Ґрунтуючись на функції мови як першоелемента створення літературного тексту і засобу художнього відображення дійсності, студенти повинні навчитися характеризувати засоби образного змалювання дійсності автором, розрізняти мову автора і мову персонажів з метою формування в учнів знань про комунікативну функцію художньої мови, про індивідуальні мовні особливості текстів окремого письменника. Програма спецкурсу здатна навчити студентів визначати зображально-виражальні функції тропів у літературному тексті, стилістичних фігур з метою передачі учням знань про засоби образно-естетичної організації художнього твору. Ґрунтуючись на можливих аспектах вивчення літературного твору (естетичному, психологічному, стильовому тощо), використовуючи праці з історії українського літературознавства і сучасного компаративного аналізу різних літературних традицій, студенти повинні з'ясовувати складну систему значущих компонентів літературного твору як єдиного цілого з метою прищеплення учням навичок різних принципів аналізу художніх текстів – проблемно-тематичного, пообразного, цілісного, за розвитком основної сюжетної лінії тощо.

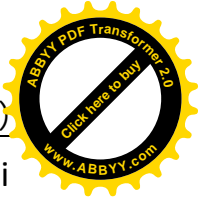
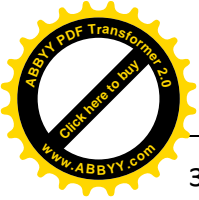
Актуальність порушеної спецкурсом проблеми диктується визначальною роллю художньої літератури і мистецтва взагалі у процесі формування людської особистості з багатим спектром позитивних моральних якостей в епоху посттоталітарного суспільства. Студенти-філологи як майбутні вчителі української мови та літератури повинні бути готовими здійснювати свої професійні обов'язки на робочому місці вчителя-словесника. Творчі постаті письменників-шістдесятників, виразні зразки їх творчого доробку в жанровій поліфонії, постать Григора Тютюнника в контексті доби, його роль у розширенні жанрово-стильового потенціалу української літератури 60–70 років ХХ століття мають стати предметом розгляду на практичних заняттях. Аналізові образів-персонажів та осягненню національного характеру присвячені дослідження Л. Мороз. Звертають на себе увагу цінні розвідки з питань визначення засобів індивідуалізації персонажів А. Гуляка та Ф. Кейди, а також їх рекомендації щодо аналізу оригінальних Тютюнникових пейзажів, інтер'єрів, насичених ліризмом. Використання композиційно-сюжетних форм (внутрішні монологи, листи, спогади та ін.), на думку критиків, сприяло вільному поведженню автора з художнім часом та простором, що засвідчує великі можливості у послуговуванні компонентами художньої форми твору. Дослідники Л. Мороз, М. Слабошпицький, А. Шевченко, А. Гуляк з'ясовують домінантні стильові особливості прози Григора Тютюнника, зосереджуючи увагу на сюжетно-композиційній чіткості, стислості розповіді, ліричних портретах та пейзажах, майстерній психологічній характеристиці героїв і подій, гуманістичному пафосі творів. Р. Мовчан вивчала місце письменника-новеліста в когорті шістдесятництва. А. Шевченко досліджував художньо-стильові особливості текстів Григора Тютюнника. Спираючись на досвід попередників, Гр. Тютюннику вдалося органічно сполучити класичну форму з новими способами відображення дійсності. Констатуючи вплив на його почерк новелістичної школи, репрезентованої іменами Василя Стефаника, Ольги Кобилянської, Михайла Коцюбинського, А. Гуляк та Ф. Кейда виділяють прагнення митця до осягнення найпотаємніших виявів людської психіки, до різнобарвності колористики й ліричної природи художнього обдаровання. Методичний аспект малої прози Григора Тютюнника приваблював вітчизняних літературознавців, педагогів та методистів: І. Дзюбу, Р. Мовчан, О. Слоньовську, М. Кудрявцева, Т. Дятленко, О. Сизоненка, Р. Вітренко. В їх публікаціях стверджується можливість реалізувати завдання, окреслені концепцією літературної освіти, шляхом використання змістового

компонента творів письменника та здійснення пошуково-дослідницької роботи у процесі вивчення художньої мови творів, а саме з'ясування естетичних можливостей та смислової ролі тропів, стилістичних фігур тощо.

Постать Григора Тютюнника цікавила й продовжує цікавити літературознавців та критиків. Його творчість позначена високою художністю, умінням передати найпотаємніші почуття особистості, щирістю зображених характерів. Поза увагою студентів та учнів часто залишається мистецька майстерність, глибина думки письменника, широта охоплення ним болючих соціально-етичних проблем. Уважаємо закономірною увагу дослідників до творчого доробку Григора Тютюнника. Однак ціла низка питань залишається малодослідженою, що свідчить про багатогранність і неповторність творів митця. Цим і пояснюється звернення до проблеми з'ясування художньо-стильових особливостей малої прози досліджуваного письменника. Критикою мало приділено уваги ролі художньої деталі, що, на нашу думку, виконує у творчості прозаїка надзвичайно важливі естетичні та емоційно-виражальні функції й пов'язується майстерно із сюжетом та ідейним спрямуванням твору у цілому.

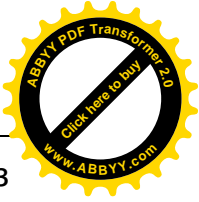
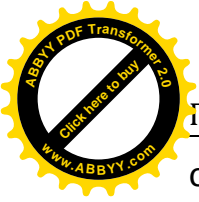
Художній аналіз творів (зокрема Григора Тютюнника) неможливий без оволодіння ключовими літературознавчими поняттями й навичками. Здійснюючи його, послуговуємося рекомендаціями літературознавця В. Пахаренка [4], який розглядав цей вид аналізу як осмислення мистецького тексту, визначення його ідейно-тематичної основи, проблематики, побудови, образної системи, а також дослідження засобів творення образів, художньої мови. У процесі роботи над новелами досліджуваного автора скористаємося одним із малопоширених літературознавчих методів – рецептивно-естетичним, згідно з яким зосереджуємо увагу на особливостях зображально-виражальних художніх засобах твору та на тому, як вони проектуються на читача-учня/студента, який розглядається нами як читач-реципієнт. Виходимо з того, що художню мову В. Пахаренко називає «будівельним матеріалом» [4]. Тропи, якими багата поетична (художня) мова, на думку літературознавця, забезпечують образність художньої мови, посилюють емоційність, виразність, допомагають яскравіше змалювати у творі персонажі та обставини. У процесі роботи над творами Григора Тютюнника виділимо основні прикмети поетичної мови: образність, естетична організація, експресивність. Проведений педагогічний експеримент переконав у необхідності введення до навчального плану спеціальності спецкурсу з української літератури, який виробить у студентів естетичні смаки,

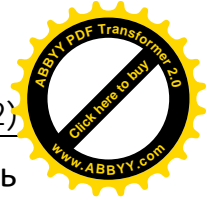
здатність творчо сприймати прочитане, уміння поцінювати вершинні твори української літератури. Спецкурс для студентів філологічних спеціальностей сприятиме формуванню мовно-комунікативної, літературознавчої, методичної та дослідницької компетенцій майбутніх учителів-словесників і може використовуватися також у шкільних курсах методик викладання української мови і літератури.

У процесі розробки програми спецкурсу було проведено констатувальний експеримент, що охоплював учнів старшого шкільного віку. Опитування переслідувало такі завдання: виявити рівень зацікавленості учнів старшого шкільного віку життєвим і творчим шляхом письменника; засвідчити рівень обізнаності й оцінювання старшокласниками шкільних підручників з літератури – майже основного джерела знань про особистість письменника для учнів. У процесі дослідження припускалося, що старшокласники менше цікавляться життєвим шляхом, особистою долею письменника. Результати письмового опитування підтвердили помилковість припущення і засвідчили, що лише 10% учнів не цікавляться біографією письменника й ознайомлюються з нею заради загального літературного розвитку. 90% учнів старшого шкільного віку виявляють жвавий інтерес до долі митця, ці знання використовують під час аналізу художніх творів і визначення постаті автора в історії літератури й української культури взагалі. Дев'ятикласники наголосили на тому, що сам по собі життєвий і творчий шлях Тараса Шевченка насичений цікавими й яскравими подіями, тому розповідь про Великого Кобзаря у підручнику з літератури з-поміж інших є найбільш захоплюючою. Для десятикласників такою стала розповідь про Івана Франка, для одинадцятикласників – про Василя Стуса, Григора Тютюнника. Аналіз письмового опитування свідчить про те, що увагу старшокласників привертають життєві долі тих письменників, яким заради обстоювання власних моральних позицій доводилося йти на боротьбу з існуючим державним режимом. Життєвий шлях таких митців водночас і цікавий, і повчальний для старшокласників. Життєпис українських письменників стає для старшокласників своєю школою духовного змушнення, морального зростання.

Результати констатувального експерименту пояснюють вибір постаті письменника, якому присвячено спецкурс з української літератури. Виходимо з того, що одним із найдійовіших засобів формування особистості школярів є життєпис митців красного письменства, що становить невичерпне джерело утвердження у свідомості сучасних старшокласників високих моральних якостей. Складний процес формування

особистості школяра відбувається, як стверджує Н. Волошина [1], через проникнення учнів у духовний світ автора твору та його героїв і засвоєння на цій основі моральних цінностей, вироблення морального ідеалу, формування національної самосвідомості, волі, визнання почуттів патріотизму, обов'язку, честі, гідності як основних складників в ієрархії моральних рис. Повноцінним, на думку Н. Волошиної [1], вважається урок, на якому виникає нестримне бажання учнів відповісти на хвилюючі питання, поставлені письменником, висвітлюються важливі для учнів ідейні й моральні проблеми. Уважаємо доцільними принципи вивчення особистості митця, розроблені відомим методистом Г. Токмань [7], які, на наше переконання, можуть реалізувати пріоритетні завдання літературної освіти: історизм, актуальність, психологізм, екзистенційність, естетизм. Григор Тютюнник має зображуватися майбутнім учителем як історична особа, яка існувала в певну історичну добу в певному краї і вела з ними діалог. Згідно з другим принципом, учитель акцентує факти, які були пороговими в існуванні митця, знакували повороти долі. Відповідно до третього принципу, слід розповісти про внутрішні спонуки вчинків, про те, що було в письменницькому серці, як рухалася його думка, чим боліла душа. Філософія екзистенційності вимагає, щоб письменник постав як унікальна особистість, показавши неповторне в перебігу його думок, почуттів, фактів долі. Учитель має відповісти на запитання: Як шукав себе письменник? Яким обрав себе? Чи виявив своє неповторне «Я» серед людей? Згідно з принципом естетизму, ознайомлюємо учнів зі світоглядом митця, системою світоглядно-естетичних принципів. У процесі здійснення текстуального аналізу оповідань студенти зроблять висновки про те, що характерною рисою мови письменника є надзвичайна художньо-смілова сконденсованість, ущільненість письма. Спостерігаючи за текстами, студенти – майбутні вчителі літератури – вкажуть на загально визнаний могутній ліризм його творів. Під час розгляду мови творів Гр. Тютюнника студенти відзначать, що з поетичним мистецтвом його прозу ріднить сильний ліричний струмінь, неперевершена майстерність у зображенні таких чуттєвих сфер, як мрія, спогад, настрої, заглибленість у ті складні, майже невовимі стани людської душі, володаркою яких є поезія і які так важко піддаються прозаїчному, психологічному аналізу. Студенти назвуть Гр. Тютюнника великим талантом, який володіє вродженим чуттям слова, поєднаним із постійною працею; вони будуть вражені різноманітністю характерів у творах письменника. Герої новел утверджують ті принципи, якими жив їх автор, і несуть великий потенціал життєстверджувальної сили, одвічної народної мудрості.

Висновки. Одежані в результаті дослідження висновки підтверджують доцільність введення до навчального плану спеціальності «українська мова та література» спецкурсу за творчістю Григора Тютюнника.

Перспективи подальших наукових розвідок. Підтверджені висновки можуть бути орієнтовними напрямками для таких теоретичних досліджень із зазначеної проблеми: формування естетичних смаків студентів і старшокласників у процесі роботи над текстом художнього твору; вироблення теоретико-літературних понять засобами художнього слова.

ЛІТЕРАТУРА

1. Волошина Н. Вивчення української літератури в 5 класі : метод. посіб. / Н. Волошина. – К. : Пед. думка, 1997. – 144 с.
2. Зборовська Н. Григір Тютюнник як національний письменник доби колоніалізму: психоісторичний аспект / Н. Зборовська // Дивослово. – 2006. – № 12. – С. 43–47.
3. Мовчан Р. Григір Тютюнник – знакова постать в українській культурі чи естетичний феномен? / Р. Мовчан // Слово і час. – 2005. – № 7. – С. 23–27.
4. Пахаренко В. Основи теорії літератури / В. Пахаренко. – К. : Генеза, 2009. – 296 с.
5. Семенов О. Культура наукової української мови : навч. посіб. / О. Семенов. – К. : ВЦ «Академія», 2010. – 216 с.
6. Ткаченко А. Мистецтво слова: (вступ до літературознавства) / А. Ткаченко. – К. : Правда Ярославичів. – 1998. – 448 с.
7. Токмань Г. Методика викладання української літератури в старшій школі: екзистенційної-діалогічна концепція / Г. Токмань. – К. : Мілленіум, 2002. – 320 с.

РЕЗЮМЕ

В. А. Захарова. Спецкурс и его роль в научно-методической подготовке будущего учителя-словесника.

В статье рассмотрена роль спецкурса по украинской литературе в профессиональной подготовке студента-филолога. Затронут вопрос о введении в учебный план специальности «украинский язык и литература» спецкурса по творчеству Григора Тютюнника.

Ключевые слова: спецкурс, писатель-новелист, студенты-филологи, анализ произведения, художественно-стилевые особенности, украинская литература.

SUMMARY

V. Sakharowa. Special course and its role in research-methodological training of a future language and literature teacher.

The role of Ukrainian literature special course in the professional training of a student-philologist is considered in the article. The issue concerning introduction into the «Ukrainian language and literature» specialty curriculum of the special course based on the creative work of the writer Grygor Tiutiunnik is touched upon.

Key words: a special course, a writer-novelist, students-philologists, analysis of the work, artistic style features, Ukrainian literature.